

HVAD MIN MOR LÆRTE MIG

DET FØRSTE KRYDS

Valg er vigtige, og det er en borgerpligt at stemme. Det lærte min mor mig, da hun den 28. maj 1953 tog mig med til folkeafstemningen om den nye grundlov. Valgretsaldere skulle ned, prinsesse Margrethe skulle være tronfølger i stedet for arveprins Knud, og Landstinget skulle afskaffes. Jeg var kun ti år, men jeg husker stadig den højtidelige stemning og Dannebrog, der vajede i skolegården.

Siden har jeg nok stemt 50 gange ved cirka 70 forskellige valg og folkeafstemninger. Det andet tal er større end det første, fordi der jo nogle gange har været to valg eller folkeafstemninger ved samme lejlighed, hvad der i øvrigt også var i 1953. Hver gang har jeg tænkt på mors velmente indoktrinering, men især hvis valgbestyrelsen har husket at hejse flaget.

I 1953 var valgretsaldere til Folketinget 25 år. Min mor var født i 1915, så første gang, hun kunne stemme, var som 27-årig ved folketingsvalget i 1943 under Danmarks besættelse. Og Landstinget stemte hun kun til én gang, nemlig ved det allersidste landstingsvalg i april 1953, for man skulle være fyldt 35 for at kunne stemme til Landstinget, og der var kun landstingsvalg hvert ottende

år. Landstinget var indtil grundlovsændringen i 1953 den danske Rigsdags førstekammer, hvis nogen skulle have glemmt det – eller måske aldrig har hørt om det?

MIT SYDAFRIKANSKE VALGMIRAKEL

Mange år senere: I 1994 var jeg medlem af Sydafrikas uafhængige valgkommission, IEC, som skulle organisere og gennemføre landets første demokratiske parlamentsvalg den 27. april. Det var ved det valg, at et overvældende flertal af sydafrikanere sørgede for, at Nelson Mandela kunne blive landets første sorte præsident. Valget betød også, at det racistiske og undertrykkende apartheidssystem formelt blev lagt i graven.

Fire af os IEC-kommissærer havde et særligt ansvar for, at valget rent praktisk lod sig gennemføre, og sammen med nogle af vore medarbejdere bemandede vi det nationale *Operations Centre*. Vores hovedopgave på valgdagen var at hjælpe med at løse de mange praktiske problemer, som vi forudså ville kunne opstå, når 20 millioner vælgere skulle stemme, de allerfleste for første gang.

Vi startede tidligt om morgenen, og fra 5-tiden ringede telefonerne uafbrudt: Så manglede der stemmesedler et sted i nærheden af Springbok, mens de på et valgsted i Venda ikke kunne få de ultraviolette lamper til at virke. De var nødvendige, for at de valgtilfornede kunne tjekke, om vælgerne allerede havde stemt. Og hvad med 17-årige, som ville stemme? Man skulle egentlig være fyldt 18, men

vi havde ingen brugbare valglister, så nogle 17-årige sneg sig nok ind i køen af vælgere.

Alt gik tilsyneladende galt, i hvert fald nogle steder, og som dagen skred frem, blev stemningen i vores kommandocentral dårligere og dårligere i takt med de mange opkald på nødtelefonerne. Og den store tavle med konkrete beslutninger, vi skulle huske, var efterhånden helt malet til. Da stemmestederne lukkede, var vi helt færdige og yderst nedtrykte. Mens vi sad med øl og pizza, foreslog en af medarbejderne, at vi alligevel tændte for fjernsynet – vi kunne jo lige så godt få det overstået og se, hvor elendigt valget var forløbet. Så fjernsynet blev tændt.

Her skete miraklet, vores valg-mirakel: Fjernsynet var fuldt af glade, taknemmelige og positive vælgere og politikere, tilfredse valgobservatører, solen skinnede, og på næsten alle valgsteder var alt gået godt – eller i hvert fald godt nok.

I de følgende dage talte vore folk stemmerne op. Det gik nemt nok mange steder, men i zuluernes kerneland, KwaZulu-Natal-provinsen, opstod der problemer. En del af stemmeurnerne ankom nemlig til det centrale optællingssted i Durban uden nogen klar markering af, hvilke valgsteder de kom fra. Provinsens to store partier, Inkatha Freedom Party og ANC, den dominerende kraft i kampen mod apartheid, havde bekæmpet hinanden i mange år og benyttede nu forvirringen til at beskyldte hinanden for snyd og al slags uredelighed. Det betød, at den næste uges tid blev ganske barsk, men også det klarede vi – det skulle vi jo.

Efter at det nyvalgte parlament var trådt sammen den 9. maj og havde valgt Mandela til Sydafrikas nye præsident, kunne vi så næste dag tage til hovedstaden, Pretoria. Inde i Union Building skulle vi sammen med vel et par tusinde gæster og mange, mange flere udenfor overvære, at Mandela blev taget i ed som sit lands præsident. Solen skinnede højt og flot, og vi kunne glæde os over, at vi trods alle vanskeligheder havde leveret et lille mirakel: Vi havde gennemført et stort valg på kun godt tre måneder. Dermed havde vi gjort vores til, at det nye Sydafrika – regnbuenationen, som den karismatiske biskop Desmond Tutu talte om – kunne komme godt i gang efter de mange år under apartheid. Det var i hvert fald vores drøm dengang.

ET DANSK VERDENSMESTERSKAB

Under det sydafrikanske valg i 1994 lærte jeg for alvor, hvor kompliceret en logistisk operation et valg er. Valg er nemlig ikke kun et spørgsmål om nogle partier, en stemmeseddel og et valgsystem, og så går resten af sig selv. Det havde jeg ellers lidt fået indtryk af dengang i 1953, hvor det virkede, som om vi bare skulle gå hen på Hadsundvejens Skole i Randers, så mor kunne sætte sit kryds; og næste dag havde 'vi' vundet, og en ny grundlov var vedtaget.

Mere end 60 år og rigtigt mange valg senere ved jeg, at det kræver en særdeles velsmurt maskine at afholde og administrere et ordentligt valg. Mange mennesker skal vide præcist, hvad de skal gøre – og så skal de faktisk også gøre det ordentligt og uden skelen til, om deres handlinger

er til gunst eller ugunst for det parti eller den person, som de selv håber, vil vinde valget.

For valg og folkeafstemninger *er* vigtige. Det var for eksempel helt afgørende, at Mandela kom til at stå i spidsen for arbejdet med at føre det nye Sydafrika ud af apartheids skygge; og Danmarks grundlov anno 1953 har i alt væsentligt været en velfungerende ramme om landets politiske udvikling.

Og jeg kunne nemt blive ved. Præsidentvalget i USA den 8. november 2016 sendte Donald Trump ind i Det Hvide Hus som USA's 45. præsident. Hans beslutninger vil påvirke hele verden. Englændernes Brexit-afstemning om landets medlemskab af EU i 2016, franskmændenes præsidentvalg i april og maj 2017 og parlamentsvalgene i Holland og Tyskland samme år har alle sammen stor betydning for, hvordan EU vil udvikle sig fremover.

I Danmark tænker jeg ikke mindst på Jordskredsvalget den 4. december 1973, hvor mere end 40 % af vælgerne skiftede parti og udskiftede en tredjedel af Folketingets medlemmer. Det indledte en ny epoke i Danmarks politiske historie, som de samme fire-fem partier ellers havde domineret i årtier. Jordskredsvalget sprængte det gamle partisystem godt og grundigt, fordoblede antallet af partier på tinge og viste en hidtil ukendt mobilitet hos vælgerne – også selv om tendenser i den retning havde været undervejs i nogle år.

Men valg på andre niveauer end det nationale er også vigtige. I Danmark er det især kommunalvalgene, jeg har i tankerne, primært fordi så stor en del af kommunernes

ansvarsområder vedrører os direkte som borgere: Hvem skal beslutte, hvor mange pædagoger der skal være til hvor mange børn i vuggestuer og børnehaver, om den lokale skole skal lukkes, hvor mange gange plejehjemsbeboerne skal i bad om ugen, og hvordan vi bedst beskytter grundvandet? Alt det og meget mere er jo afgørende for, at dagligdagen kan fungere godt.

Valg foregår imidlertid på mange forskellige måder rundt omkring i verden, hvilket den engelsk-amerikanske politolog Pippa Norris ved alt om. Hun står i spidsen for det internationale projekt *Perceptions of Electoral Integrity*. Det lader sig ikke oversætte til mundret dansk, men det må blive noget i retning af *Opfattelser af valg og valgs kvalitet*. Sammen med en flok medarbejdere vurderer hun alverdens valg, blandt andet på baggrund af ideer, som vi for en halv snes år siden var med til at udvikle i et pilotprojekt på Aarhus Universitet.

PEI-projektets seneste opgørelse dækker næsten alle nationale valg fra midten af 2012 til udgangen af 2016 og viser, hvor godt de lever op til traditionelle krav til gode valg. Det er faktisk rigtig dejligt – men ikke specielt overraskende – at kunne konstatere, at Danmark alt i alt scorer bedst. Vi danskere kan altså med en vis ret udråbe os selv til at være verdensmestre i at afholde parlamentsvalg. Finland ligger dog kun et mulehår efter os, og så har vi Norge, Sverige og Island lige efter, altså *the usual suspects* i mange af den slags målinger.

I alt har Norris og hendes stab bedømt valgene i 158 lande. I Afrika syd for Sahara er det nu Kap Verde, der som

nummer 27 scorer bedst, mens Benin indtager pladsen som nummer 30. Ti-tyve pladser efter kommer Ghana, Mauritius, Rwanda, Sydafrika og Lesotho. Det er naturligvis bemærkelsesværdigt, at det meget større og rigere Sydafrika ikke scorer bedre end de seks små lande, og at supermagten USA scorer dårligere end samtlige syv afrikanske lande.

I 2012 rangerede USA som nummer 60 og i 2014 som 65. I 2016 blev USA placeret som nummer 55, selv om scoren i 2016 var dårligere end i 2014. Avancementet i rækkefølgen skyldes naturligvis, at også andre lande skifter placering med hensyn til, hvor godt eller dårligt de afvikler deres valg. Årsagen til USA's generelt dårlige placering er primært, at de to store partier, republikanerne og demokraterne, både er med til at bestemme over og administrere de valg, hvis udfald de har en meget direkte interesse i. Det øger ikke tilliden til valgenes generelle kvalitet.